

N. M. KRASZNOLOBOV:

A NEMZETI JÖVEDELEM TERVEZÉSE ÉS SZÁMÍTÁSA*

A nemzeti jövedelem és a Szovjetunió alapvető gazdasági feladatainak megoldása

A Szovjetunió népgazdasága fejlesztésének éves és ötéves terveiben a legfontosabb mutatók közé tartoznak a nemzeti jövedelemre, a nemzeti jövedelem nagyságára és növekedésének ütemére vonatkozó adatok. A nemzeti jövedelem mutatói a tőkés országok gazdaságát jellemző statisztikai-gazdasági évkönyvekben is tekintélyes helyet foglalnak el, jóllehet ezekben az országokban ezek a mutatók jelentőségüket és kiszámítási módszerüket tekintve, alapvetően különböznek a Szovjetunió nemzeti jövedelmétől.

A nemzeti jövedelem¹ nem más, mint a társadalom által meghatározott idő alatt termelt társadalmi össztermék egy része. Marx Károly, aki tudományos alapon elsőnek oldotta meg a nemzeti jövedelem problémáját, a következőképpen határozza azt meg:

„Ha haszontalan nehézségekbe nem akarunk keveredni, a nyershozamot (Rohertrag) és a tiszta hozamot meg kell különböztetnünk a nyersjövedelemtől és a tiszta jövedelemtől.

A nyershozam vagy a nyerstermék** az egész újratermelt terméknek felel meg...

A nyersjövedelem az az értékrész (s a bruttótermék vagy nyerstermék — Bruttoproduct oder Rohprodukt — általa mért azon része), amely az össztermelés azon értékrészének (és általa mért termék részének) levonása után megmarad, mely az előlegezett és a termelésben elfogyasztott állandó tőkét pótolja. Tehát a nyersjövedelem egyenlő a munkabérrel (vagy a terméknek azzal a részével, amelynek az a rendeltetése, hogy ismét a munkás jövedelméül szolgáljon), + haszonnal + járákékkel.“

És lejjebb: „... Az egész társadalom jövedelmét tekintve, a nemzeti jövedelem munkabérből, plusz haszonból, plusz járadékból, tehát a nyersjövedelemből áll.“²

A nemzeti jövedelemen tehát a marxi-lenini elmélet értelmezése szerint az adott évben termelt társadalmi összterméknek azt a részét értjük, amely a termelésben felhasznált termelőeszközök pótlása után fennmarad.

* N. M. Krasznołobov: Planyirovanylje i ucsot narodnovo dohoda, Goszplanizdat, 1940. 3—21. old. — Rövidített közlemény.

¹ A tervezésben és a statisztikában a tiszta (netto) termelés fogalmát alkalmazzák. Lényegileg ezek azonos fogalmak.

** Össztermék. (A szerk.)

² Marx: A tőke, III. kötet, 2. rész. Lenin fordítása után idézve: Művel, III. kötet, 2. kiadás, 37. old. — Lásd még Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Szikra, Budapest, 1949, 45. old.

Anyagi összetételét tekintve, a nemzeti jövedelem egyrészt a lakosság személyi szükségleteinek kielégítésére, másrészt termelőeszközként való felhasználásra szánt különböző használati javakból áll. A lakosság egyes osztályai és csoportjai jövedelmének forrása szerint a nemzeti jövedelem munkabérből és értéktöbbletből áll (ipari és kereskedelmi vállalkozói haszon, járadék, kamat).

A szovjet szocialista gazdaságban a nemzeti vagyon, a nemzeti jövedelem fogalma — akárcsak a többi közgazdasági fogalom — tartalmát tekintve, teljesen különbözik attól, amit a kapitalizmusban ezen a fogalmon értenek. A kapitalizmusban a nemzeti jövedelemnek ellentmondó, antagonisztikus jellege van. A nemzeti jövedelem felosztása: a munkások munkabérére és a tőkésék értéktöbbletére — a kapitalizmus antagonisztikus, kizsákmányoló jellegét fejezi ki. Ezért a burzsoá közgazdászok tudatosan hazudnak, amikor kapitalista viszonyok között azonosítják az úgynevezett nemzeti jövedelem növekedését a széles néptömegek jólétének növekedésével. A valóságban az olyan fogalmak, mint a nemzeti vagyon, a nemzeti jövedelem, stb. alkalmazását a kapitalista országokban csak igen erős fenntartással szabad elfogadni. Engels első munkái egyikében erről a kérdéstről a következőket írta: „A nemzeti vagyon’ kifejezés fogalma először a liberális közgazdászok általánosításokra való törekvésének eredményeként jelent meg. Addig, amíg magántulajdon létezik, ennek a kifejezésnek nincs értelme. Az angolok ’nemzeti vagyona’ igen nagy és mégis az angolok a világ legszegényebb népe. Vagy végleg el kell hagyni ezt a kifejezést, vagy olyan előfeltételeket kell teremteni, amelyekben ez a fogalom értelmet nyer.”³

Ez a tétel napjainkban is igaz. A tőkés országokban a hatalmas többséget kitevő munkásságnak a nemzeti vagyonból és a nemzeti jövedelemből való részesedése a kizsákmányoló osztályok részesedéséhez viszonyítva aránylag kicsi. A cári Oroszországban a dolgozóknak a nemzeti jövedelemben való részesedéséről Lenin a következőket írta: „A szegény és nincstelen tömeg a népesség $\frac{9}{10}$ -ed része, az fogyasztja az összes adóval terhelt termék $\frac{9}{10}$ -ét és fizeti az összes közvetett adók $\frac{9}{10}$ -ed részét, azonban a teljes nemzeti jövedelemből csak valami háromtizedrészét kap.”⁴

A vezető tőkés országokban az 1929-es válság előtt a dolgozók részesedése a nemzeti jövedelemnek a felét, vagy még kisebb részét tette. Ez a részesedés csökkenő irányzatú, mert a kapitalizmus törvénye a munkásosztály abszolút és viszonylagos elnyomorodása. „Minél előbbre jut a technikai haladás — írta Lenin —, annál inkább elmarad a munkaerőkereslet növekedése a kínálat növekedésétől, annál nagyobb lehetőségük van a tőkésnek arra, hogy növeljék a munkásság kizsákmányolását. A dolgozó lakosság egyre szélesebb tömegeinek jut osztályrészül a lét bizonytalansága és a munkanélküliség, a kizsákmányolás járma és mindenféle megaláztatás.”⁵

Csak a Szovjetunióban, ahol győzött a szocializmus, jelenti valóban a nép jövedelmét a nemzeti jövedelem és mutatja igazán a nép széles tömegei jólétének növekedését.

³ Engels: A politikai gazdaságtan bírálatához. Marx-Engels Összes művek, II. kötet, 296. old., oroszul.

⁴ Lenin Művei, IV. kötet, 352. old., oroszul.

⁵ Lenin Művei, V. kötet, 11. old., oroszul.

A nemzeti jövedelem termelésének forrásai

A marxi-lenini gazdasági elmélet megállapítja, hogy a nemzeti jövedelem problémája, alkotórésze a társadalmi össztermék termelésére és újratermelésére vonatkozó tanításnak és szükségszerűen abból következik. Lenin a kapitalista gazdaságra vonatkozóan a következőket írta: „A nemzeti jövedelem’ és a ’nemzeti fogyasztás’ kérdése, amely teljességgel megoldhatatlan s csak szkolasztikus érveléseket, meghatározásokat és osztályozásokat eredményez, ha önállóan vetik fel, — teljes egészében megoldottnak bizonyul, amikor a társadalmi összes tőke termelési folyamatát elemzik. Sőt: ez a kérdés nem létezik többé külön kérdésként, amikor a nemzeti fogyasztás viszonyát a nemzeti termékhez és e termék minden egyes részének realizálását tisztáztuk. Ezeknek az egyes részeknek csak az *elnevezése* marad meg.”⁶

A Szovjetunió nemzeti jövedelme a népgazdasági mérleg legfontosabb alkotórésze. A tervszerű szocialista újratermelés menetét és eredményét jellemző más gazdasági mutatók között a nemzeti jövedelem is igen fontos mutatószáma a népgazdasági tervnek. Mint a társadalmi termék újonnan termelt része, az ország felhalmozási alapját és fogyasztási alapját képezi.

A tervezésnél és a számbavételnél igen nagy jelentősége van azoknak a kérdéseknek, amelyek a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem termelésének forrásaira vonatkoznak. Mit kell értenünk nemzeti jövedelemen anyagi és felhasználási összetételének szempontjából? A társadalmi összterméket és a nemzeti jövedelmet a szovjet szocialista viszonyok között a népgazdaság milyen ágaiban és milyen munkával állítják elő? E kérdésekre adott válasz már meg is határozza a nemzeti jövedelem nagyságát és növekedésének ütemét.

A tervezési és számviteli gyakorlatban a Szovjetunió nemzeti jövedelmén a társadalmi összterméknek és -jövedelemnek azt a részét szokták érteni, amelyet az anyagi termelési ágakban az adott évben teljesített munkával termeltek, illetőleg újonnan létrehoztak.

A nemzeti jövedelem termelésének az anyagi termelési ágak tiszta termelésének összegeként való tervezését a Szovjetunió tervezési és statisztikai gyakorlatában tulajdonképpen csak az első öt éves terv óta kezdték alkalmazni. Addig a Szovjetunió nemzeti jövedelme az Állami Tervbizottság ellenőrző számaiból, valamint annak az időszaknak statisztikai évkönyveiből vagy teljesen hiányzott, vagy ennek pótlásaként, mint a különböző szervezetek, vállalatok, magánszemélyek jövedelmeinek összege szerepelt.

Az első öt éves terv elkészítésével kapcsolatos munkálatok a szovjet gazdaság számos más gazdasági problémájával együtt felvetették a Szovjetunió nemzeti jövedelmének kérdését is. Sztрумilin akadémikus abban az időben a következőképpen fogalmazta meg ennek szükségességét: „A nemzeti jövedelem a legáltalánosabb mutatószáma a népgazdaság tervszerinti újjáépítése hatékonyságának és ebből a szempontból megérdemli, hogy külön vizsgáljuk.”⁷

⁶ Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. — Lenin Művel, III. kötet, 3. kiadás, 37. old. és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 45. old.

⁷ Sz. G. Sztрумilin: A tervezés kérdése a Szovjetunióban. A Tudományos Akadémia kiadása, 1932, 163. old. — Lásd ugyancsak: „A Szovjetunió népgazdasága felépítésének öt éves terve”, II. kötet, 2. rész, Goszplanizdat, 3. kiadás, 21. old.

A nemzeti jövedelem termelése tervezésének és számbavételének módszertana abban a formában, ahogy az az első ötéves tervben kifejezésre jutott, a nemzeti jövedelem burzsoá és mensevik idealista értelmezése elleni harc során alakult ki. Az első ötéves terv abból indult ki, hogy a Szovjetunió nemzeti jövedelme az anyagi termelési ágakban kifejtett munkából keletkezik. Ennek megfelelően a tervben felsorolták azokat a népgazdasági ágakat, amelyekben a kifejtett munka nemzeti jövedelmet termel és elhatárolták egymástól az úgynevezett eredeti és származékos jövedelmeket.

Az anyagi termelési ágakhoz, azaz azokhoz, amelyekben a kifejtett munka nemzeti jövedelmet termel, az ötéves terv a népgazdaság alábbi ágait sorolta: a mező- és erdőgazdaság, a nagy- és kisipar, az építkezési tevékenység; a szállítás (teher szállítási részében), a posta- és távközlés, a kereskedelem. Elvileg eldöntötték, hogy az anyagi termelési ágakhoz kell számítani a községgazdaság számos ágát, ezeket azonban megfelelő statisztikai alap hiányában nem vették fel a tervelőirányzatba. Ugyanebből az okból nem vették fel a nemzeti jövedelem (tisza termelés) ötéves tervének előirányzatába a nem gépjárművekkel történő teher szállítást, a közétkeztetést és az úgynevezett egyéb anyagi termelést végző tevékenységeket.

Amint az anyagi termelési ágak felsorolásából látjuk, az első ötéves terv során az anyagi termeléshez számították azokat a népgazdasági ágakat is, amelyek kézzelfogható anyagi fogyasztási javakat termelnek (ipar, mezőgazdaság, a szállítás teher szállítási része), de azokat is, amelyek közvetlenül nem termelnek ilyen anyagi javakat (mint például a posta- és távközlésnek a lakosság szükségletét kiszolgáló része). Ezt az elvet azonban nem tartották be következetesen, mert nem számították az anyagi termelési ágakhoz az utasszállítást.

Az első ötéves tervben adták meg először a nemzeti jövedelem társadalmi (gazdasági) strukturáját mind a nemzeti jövedelem teljes egészére, mind egyes ágaira vonatkozóan. Megadták a szűkebb értelmében vett nemzeti jövedelemnek, tehát az anyagi termelési ágak tiszta termelése összegének alkotórésze szerinti — vagyis egyrészt a vállalatok jövedelme, másrészt a népesség egyes osztályai és társadalmi csoportjai szerinti — megoszlását is.

A Szovjetunió nemzeti jövedelme kiszámításának az első ötéves terv első éveiben főbb vonásaiban kidolgozott módszertanát a következő években csak egyes részleteiben tették pontosabbá. A tervezés és a statisztika gyakorlatában a következő irányú változások mentek végbe: először, amint javult a népgazdasági számvitel és statisztika, felvették a nemzeti jövedelem számbavételébe azokat az ágakat is, amelyekről azelőtt nem voltak megfelelő adatok, így például a nem géperejű járművel történő teher szállítást és az egyéb anyagi termelést végző tevékenységeket. Másrészt az ország iparosodásának növekedésével és újabb anyagi termelési ágak keletkezésével ezeket az ágakat is számításba vették. A nemzeti jövedelemmel kapcsolatos számításoknál a megfelelő év árain felvették a légi teher szállítást, a gépkocsiteher szállítást, valamint a közétkeztetést, amely különvált egyrészt az ipartól, másrészt a kereskedelemtől és az első ötéves terv során gyors fejlődésnek indult.

A Szovjetunió nemzeti jövedelme közgazdasági értelmezésében új dolog volt az első ötéves tervhez viszonyítva, hogy a postát és távközlést nem sorolták az ország nemzeti jövedelmének kiszámításánál figyelembe

veendő népgazdasági ágak közé. Ezzel véglegesen megállapították a nemzeti jövedelemnek a tervezés és statisztika gyakorlatában jelenleg is elfogadott fogalmát. Ezek szerint a nemzeti jövedelem csupán azoknak a népgazdasági ágaknak tiszta termelése, amelyek kézzelfogható anyagi fogyasztási javakat termelnek.

Ugyanígy értelmezték a nemzeti jövedelem fogalmát a harmadik ötéves terv során is.

*

Azoknak a feladatoknak a megvilágításában, amelyeket a harmadik ötéves terv vetett fel, a nemzeti jövedelem tervezésének és számbavételének azt a gyakorlatát, hogy az adott mutatószám csak az anyagi termelésnek — ami alatt egészen szorosan véve csak tárgyak termelését értik — alakulását fejezi ki, meg kell változtatni.

Felül kell vizsgálni az anyagi termelés kialakult fogalmát és a nem anyagi termeléstől való megkülönböztetését.

Amikor Marx és Lenin az anyagi termelésről beszélt, sohasem kötötte össze ennek fogalmát tárgyak termelésével. Marx kinevette azokat a burzsoá közgazdászokat, akik nem tudtak a termelés fogalma tekintetében többre jutni a termelés, elosztás, csere és fogyasztás közötti különbségről alkotott felszínes elképzelésnél. Marx, mint az anyagi termelést jellemző döntő tényezőre, arra mutatott rá, hogy „mindenféle termelés a természet tárgyainak meghatározott társadalmi formán belül és annak segítségével történő kisajátítása az egyén által“.⁸

Lenin Marxnak ezt a meghatározását konkretizálta és tovább fejlesztette, amikor azt írta, hogy „A termelés minden társadalmi rendben abban áll, hogy a munkás ‚hatást gyakorol‘ az anyagra és annak erőire“.⁹

Ilyenformán Marx és Lenin az anyagi termelést és ennek a nem anyagi termeléstől való különbözőségét jellemző alapvető és döntő ismérvet nem a tárgyak, vagy kézzelfogható javak termelésében látta, hanem abban, hogy az ember a természetre, illetve a természet erőire hatást gyakorol, hogy szükségleteinek megfelelően átalakítsa. Marx ezt a felfogását azért is kifejezésre juttatta, hogy nem csak az olyan népgazdasági ágakat sorolta az anyagi termeléshez, mint például az ipar és mezőgazdaság, hanem az olyanokat is, mint az utasszállítás és posta- és távközlés, bár a munka kifejtésének ezek a formái nem termelnek kézzelfogható anyagi terméket. A „Tőke“ második kötetében Marx erről a következőket mondja: „Vannak azonban önálló iparágak, ahol a termelési folyamat terméke nem új, tárgyi alakot öltött termék, nem áru. Ezek közül az ágak közül gazdasági szempontból csak a közlekedési ipar fontos, legyen az akár áruk és személyek tulajdonképpeni szállítási ipara, akár pedig csak közlések, levelek, táviratok, stb. továbbítása.“¹⁰

Konkretizálva ezt a tételét, Marx a továbbiakban ezt írja: „A szállítóipar magát a helyváltoztatást adja el. Az előállított gazdasági eredmény elválaszthatatlanul össze van kapcsolva a szállítási folyamattal, azaz a szállítási ipar termelési folyamatával. Az emberek és az áruk együtt utaznak a szállítási eszközökkel és éppen ezek utazása, helyváltoztatásuk — maga a

⁸ Marx: Bevezetés „A politikai gazdaságtan bírálata“-hoz. — Marx és Engels Összes művei, XII. kötet, I. rész, 177. old., oroszul.

⁹ Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. — Művei, III. kötet, 3. kiadás, 158. old., oroszul, és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 205. old.

¹⁰ Marx: A tőke, II. kötet, 1930, 21. old., oroszul. — Lásd még a Meisner-kiadást, 1892, 27–28. old., németül.

termelési folyamat, amelyet a szállítási eszközök létrehoznak. E gazdasági eredmény csak termelésével egyidejűleg használható fel és nem létezik, mint ettől a folyamattól különálló használati tárgy, amelyet csak létrejötte után használnak fel, vagy hoznak forgalomba mint árut, mint a kereskedelem tárgyát. E gazdasági eredménynek a csereértékét azonban úgy határozzuk meg, mint bármely más áruét: a ráfordított termelési elemek (munkaerő és termelőeszközök) értékéhez hozzáadjuk a szállítási iparban foglalkoztatott munkások munkájával létrehozott többletértéket. A szállítási ipar gazdasági eredménye felhasználását illetően sem különbözik a többi árutól. Ha személyes szükséglet kielégítésére szolgál, akkor a fogyasztással értéke is eltűnik; ha termelő fogyasztás céljaira használjuk fel, úgyhogy a szállított áruk termelésének egyik szakaszát alkotja, akkor értéke, mint kiegészítő érték, átmegy magára az árura.¹¹

Marx már az „Értéktöbbletelmélet”-ben is beszél arról, hogy az anyagi termelés körébe fel kell venni azokat az iparágakat, amelyek termelésüket nem tárgyi alakban termelik (a jelen esetben utasszállítás, a posta- és távközlés). Marx ezek közé beveszi az utasszállítást is. Lássuk Marx erre vonatkozó véleményét:

„A kitermelő iparon, a földművelésen és a feldolgozó iparon kívül van az anyagi termelésnek még egy negyedik területe is, amely fejlődésében szintén végigmegy a kézműves, manufakturális és gépi termelés különböző fokozatain, ez pedig a *szállítóipar*, akár embereket, akár árut szállít.

Itt a termelő-, vagyis a bérmunkás viszonya a tőkéhez teljesen ugyanaz, mint az anyagi termelés többi ágában.¹²

Az anyagi termelés fenti magyarázatával teljes összhangban Marx megadja a nem anyagi termelés jellemzését is. Az „Értéktöbbletelmélet”-ben erről a következőket mondja:

„A nem anyagi termelésben — még akkor is, ha a termelés kizárólag csak csere céljából történik, tehát ha árut termelnek — két eset lehetséges:

1. A termelés eredményeként olyan árukat, használati értékeket kapunk, amelyeknek önálló, mind a termelőtől, mind a fogyasztótól elkülönült formája van, vagyis olyan tárgyak jönnek létre, amelyek a termelés és fogyasztás közötti szakaszban létezhetnek, ebben az időszakban mint eladható áruk forgalomban lehetnek, például könyvek, képek — szóval a művészet minden olyan terméke, amely a művész alkotó tevékenységétől, annak létrehozójától elkülönülten létezik...

2. A termelő folyamattól elválaszthatatlan termelés; ez az eset forog fenn az összes előadóművészeknél, színészeknél, tanítóknál, orvosoknál, papoknál, stb.¹³

Marx fentemlített véleményéből következik, hogy az anyagi és nem anyagi termelés elhatárolását Marx nem a kézzelfogható anyagi-tárgyi javak és az úgynevezett „szolgáltatások” különválasztása alapján végzi. Ellenkezőleg, Marx az anyagi termeléshez számítja: először az anyagi, dologi javak termelését (azon művészi tárgyak kivételével, amelyek az azokat létrehozó művész alkotó tevékenységétől elkülönülve léteznek), másodsor az a termelést, amelynek nincs kézzelfogható dologi formája, mint például a szállítási teljesítményt. Marx tehát az anyagi termelési

¹¹ Marx: A tőke, II. kötet, 1930, 22. old. oroszul. — Lásd még a Melsner-kiadást, 1893, 23. old., németül.

¹² Marx: Értéktöbbletelmélet, 1936, 265. old., oroszul.

¹³ Marx: Értéktöbbletelmélet, I. kötet, 1932, 272. old., oroszul.

ágakhoz sorolja azokat az ágakat is, amelyek létrehoznak ugyan bizonyos fogyasztási javakat, de ezek önmaguktól elfogyasztódnak a termelési folyamat pillanatában.

Ebből következik, hogy az anyagi termeléshez az alábbi népgazdasági ágakban kifejtett munkát kell számítani:

I. A kézzelfogható anyagi termékeket előállító ágakban kifejtett munkát:

1. Kitermelő és feldolgozó iparágakban.
2. Építőiparban.
3. Mezőgazdaságban.
4. Mindenfajta közhasznú szállításban, a teherszállításban (vasúti, vízi, gépkocsi- és teherszállítás).
5. Posta- és távközlésben (ezeknek az anyagi termelési ágakat kiszolgáló részében).
6. Hitelintézetekben (ezeknek az anyagi termelési ágakat kiszolgáló részében).
7. Kereskedelemben (a csereforgalom körének teljes terjedelmében, azaz beleértve a külkereskedelmet, valamint beszerzési tevékenységet és a termelőeszközök kereskedelmét is).
8. Közétkeztetésben.
9. Az egyéb anyagi termelésben (azt a munkát, amelyet a különböző házi termelésben, mint például ipari termékek előállításában, építőanyagok, tűzifa, stb. kitermelésében fejtenek, valamint azt a munkát, amelyet a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozásában és egyéb, az iparhoz nem tartozó termelésben: fényképezésben, hulladékértékesítő iparban, stb. fejtenek ki).

II. Az anyagi termelésben kifejtett munkát, amely azonban nem ölt testet tartósan fennmaradó különálló tárgyi alakban:

1. Az utasszállításban kifejtett mindenfajta közhasznú munkát (vasúti, tengeri, folyami, gépkocsi, villamos, földalatti).
2. Ugyanazt a postánál és távközlésben (a lakosság és intézmények kiszolgálását végző részében).
3. A községgazdaság ágaiban (fürdők, mosodák, stb.).

A nemzeti jövedelem termelési ágak és szociális összetétel szerinti tervezése

Életünk fenntartásához táplálékra, ruházatra, lábbelire, lakásra, tüzelőre, stb. van szükségünk. Mindezeket az anyagi termelés hozza létre. Az anyagi termelés a társadalom alapja, bázisa. Ez mind a népgazdasági munkamegosztásban, mind a társadalmi össztermék strukturájában kifejezésre jut. A társadalmi össztermék elsősorban anyagi termék, az anyagi termelés eredménye. A harmadik ötéves terv elején a Szovjetunió összes munkásainak és tisztviselőinek körülbelül 77%-a vett részt az anyagi termelésben. Ha figyelembe vesszük a kolhozparaszttságot és a szövetkezeti kisipart is, amely szintén az anyagi termelésben vesz részt, úgy ez az arányszám közel 90 százalékra nő.

Hasonló a kép a többi mutatószám tekintetében is. Az állami költségvetésnek anyagi termelési ágakból származó jövedelmei ugyanarra az időpontra vonatkozóan (1937) az összesített össz-szövetségi költségvetés (állami

és helyi) 90%-át tették. A teljes munkabérialapból (a kolhozparasztok munkaegységek alapján kifizetett jövedelme nélkül) az anyagi termelési ágakban foglalkoztatott munkások és tisztviselők részesedése 71% volt. Az anyagi termelés tehát a népgazdaságban vezető és döntő helyet foglal el. Az anyagi termelés az állam és a szovjet dolgozók jövedelmének legfőbb forrása, a népgazdaság minden ága fenntartásának és finanszírozásának forrása.

Az anyagi termelés ágaiban termelt nemzeti jövedelem áll: az ipari, mezőgazdasági és építőipari termelésből, a közétkeztetés és a szállítóipar termeléséből és a közlekedési ipar (a posta- és távközlés) termeléséből — egyszóval az anyagi termelés sokfajta ágának termeléséből. A nemzeti jövedelem, mint az egyes ágak tiszta termelésének összege felhasználás szerinti összetételben jellemzi a fogyasztást és a felhalmozást, valamint a nemzeti jövedelem termelésének forrásait. A nemzeti jövedelem termelő ágak szerinti szerkezete, több év átlagát véve alapul, mutatja, hogy hogyan fejlődik a nemzeti jövedelem a felhasználási összetétel és a népgazdasági munkamegosztás szerint. Például a Szovjetunió nemzeti jövedelmének termelő ágak szerinti szerkezetében az ötéves terv folyamán beállott változások kifejezik a Szovjetunió iparosodásának rohamos fejlődését és az iparnak, mint a népgazdaság vezető ágának egyre növekvő szerepét az ország nemzeti jövedelmének termelésében.

A Szovjetunió nemzeti jövedelmének termelő ágak szerinti szerkezete egészen más, mint a tőkés országok nemzeti jövedelmének termelő ágak szerinti szerkezete. Valamennyi tőkés ország nemzeti jövedelmében igen magas a kereskedelem aránylagos súlya. A kereskedelmi költségek mérhetetlenül magas aránya a termékek árában azt fejezi ki, hogy a társadalmi munkának milyen nagymértékű pazarlása folyik ezekben az országokban. Értékesítési körzetek felkutatása céljából az árukat helyről-helyre szállítják; növekszenek a kerülő, a megszakított és a távolsági szállítások, amelyek nem növelik, hanem ellenkezőleg, közvetlenül csökkentik a termék értéket, vagy amint Marx mondja: „az érték értékesítésekor beálló értékvesztések”. Az Amerikai Egyesült Államokban, a leggazdagabb tőkés országban, a kereskedelem aránylagos súlya a nemzeti jövedelemben körülbelül 20%. A Szovjetunióban ez az aránylagos súly nem sokkal több 5 százaléknál. Ezzel szemben a tőkés országok nemzeti jövedelmének termelő ágak szerinti szerkezetében igen alacsony az építőipar aránylagos súlya. Az Egyesült Államokban például még virágzása tetőfokán sem fordítottak az építkezésekre többet a nemzeti jövedelem 6—7%-ánál. A válságok idején pedig, állami építkezések szervezése ellenére sem haladta meg az építkezés aránylagos súlya a nemzeti jövedelem 2—3%-át. Mint ismeretes, a Szovjetunióban az építőipar mind az első, mind a második ötéves terv végén 12—13% volt.

Az áttérés a társadalmi összetermék és összjövedelem (a szolgáltatásokat is beleértve) tervezésére egyik legdöntőbb kérdésként veti fel az anyagi és nem anyagi termelés viszonyát. Emellett teljes mértékben megőrzi fontosságát és jelentőségét magának az anyagi termelés termelő ágak szerinti szerkezetének tervezése is.